

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ

Електронний науково-практичний журнал

Випуск 54



Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор, ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій» (Одеса, Україна).

Члени редакційної колегії:

Борщ Вікторія Ігорівна – доктор економічних наук, доцент, Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна).

Вербівська Людмила Василівна – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Гавкалова Наталія Леонідівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна).

Дименко Руслан Анатолійович – доктор економічних наук, доцент, ДВНЗ Університет банківської справи (Львів, Україна).

Дука Анастасія Петрівна – доктор економічних наук, професор, Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна).

Жаворонок Артур Віталійович – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Коваль Віктор Васильович – доктор економічних наук, професор, Південний науковий центр НАН України та МОН України (Одеса, Україна).

Кудлаєва Наталія Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Лопашук Інна Афанасіївна – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Маргасова Вікторія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор, Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна).

Марич Максим Григорович – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Морозова (Селіверстова) Людмила Сергіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний торговельно-економічний університет (Київ, Україна).

Пономаренко Тетяна Вадимівна – доктор економічних наук, професор, Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Бугая (Київ, Україна).

Прохорчук Світлана Володимирівна – кандидат економічних наук, професор, Заклад вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права» (Херсон, Україна).

Роговий Андрій Віталійович – доктор економічних наук, професор, Навчально-науковий інститут бізнесу, природокористування і туризму, Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна).

Стеблянко Ірина Олегівна – доктор економічних наук, професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна).

Федишин Майя Пилипівна – кандидат економічних наук, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна).

Цвірко Олена Олександрівна – доктор економічних наук, професор, ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій» (Одеса, Україна).

Велькі Януш – доктор економічних наук, професор, Університет «Опольська політехніка» (Ополе, Польща).

Гросу Вероніка – доктор економічних наук, професор, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Дзієканські Павел – доктор економічних наук, професор, Університет імені Яна Кохановського (Кельце, Польща).

Космулес Крістіна Габрієла – кандидат економічних наук, асистент професора, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Міхальчук Камелія-Каталіна – кандидат економічних наук, доцент, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Пілелієне Ліна – доктор економіки, професор маркетингу, Університет Вітаутаса Великого (Каунас, Литва).

Ситнік Інесса Василівна – доктор економічних наук, професор, Університет «Політехніка Опольська» (Ополе, Польща).

Соколюк Маріан – кандидат економічних наук, доцент, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Хлачук Елена – доктор економічних наук, професор, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Чоботару Маріус-Сорін – кандидат економічних наук, лектор, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (Сучава, Румунія).

Електронна сторінка видання – www.market-infr.od.ua

Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку»
включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук
(Категорія «Б») на підставі Наказу МОН України від 28 грудня 2019 року № 1643 (Додаток 4)

Галузь науки: економічні.

Спеціальності: 051 – Економіка; 071 – Облік і оподаткування;

072 – Фінанси, банківська справа та страхування; 073 – Менеджмент; 075 – Маркетинг;

076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність; 241 – Готельно-ресторанна справа;

242 – Туризм; 292 – Міжнародні економічні відносини.

**Затверджено до поширення через мережу Internet відповідно до рішення вченої ради
Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій
(від 26 квітня 2021 року протокол № 4).**

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою
програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ТА РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ MODERN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF STATE AND REGIONAL ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN UKRAINE

УДК 338.24

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct54-30>

Розмарина А.Л.

к.е.н., доцент кафедри
публічного управління та менеджменту
природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний
університет

Колонтай С.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри
публічного управління та менеджменту
природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний
університет

Rozmaryna Albina

Odessa State Environmental University

Kolontai Svitlana

Odessa State Environmental University

У сучасних умовах прогресуючого зростання антропогенного забруднення навколишнього природного середовища в Україні особливо актуальною залишається проблема формування ефективного механізму екологічного менеджменту. Статтю присвячено дослідженню питань розвитку та впровадження сучасних методів та інструментів екологічного менеджменту на державному та регіональному рівнях. Питання, що пов'язані з управлінням природоохоронною діяльністю та раціональним використанням природних ресурсів, є вельми нагальними і нерозривно пов'язаними із загальнодержавними інтересами функціонування і розвитку економічної системи та суспільства в цілому. У статті проаналізовано переваги та недоліки існуючих інструментів екологічного менеджменту, у тому числі адміністративно-контрольних, ринково-орієнтованих і фінансово-кредитних. На підставі проведеного аналізу запропоновано напрями вдосконалення механізму управління природоохоронною діяльністю на державному та регіональному рівнях, які передусім пов'язані з податково-бюджетними і кредитними інструментами.

Ключові слова: екологічний менеджмент, державна екологічна політика, регіональна екологічна політика, екологічні податки, екологічні інструменти.

В современных условиях прогрессирующего роста антропогенного загрязнения окружа-

ющей природной среды в Украине особенно актуальной остается проблема формирования эффективного механизма экологического менеджмента. Статья посвящена исследованию вопросов развития и внедрения современных методов и инструментов экологического менеджмента на государственном и региональном уровнях. Вопросы, связанные с управлением природоохранной деятельностью и рациональным использованием природных ресурсов, являются весьма насущными и неразрывно связанными с общегосударственными интересами функционирования и развития экономической системы и общества в целом. В статье проанализированы преимущества и недостатки существующих инструментов экологического менеджмента, в том числе административно-контрольных и финансово-кредитных. На основании проведенного анализа предложены направления совершенствования механизма управления природоохранной деятельностью на государственном и региональном уровнях, которые в первую очередь связаны с налогово-бюджетными и кредитными инструментами.

Ключевые слова: экологический менеджмент, государственная экологическая политика, региональная экологическая политика, экологические налоги, экологические инструменты.

The main indicators of man-made load on the environment and the cost of environmental measures in Ukraine indicate the deterioration of the environment as a vital environment for human existence and an integral part of national security. In the current conditions of progressive growth of anthropogenic pollution in Ukraine, the problem of forming an effective mechanism of environmental management at all levels of the hierarchy of environmental management – from the enterprise and the region to the national and global economy. The article is devoted to the study of the development and implementation of modern methods and tools of environmental management at the state and regional levels. Issues related to the management of environmental activities and the rational use of natural resources are very urgent and inextricably linked to the national interests of the functioning and development of the economic system and society as a whole. State environmental management is designed to ensure compliance with international and national standards and regulations to limit the harmful effects of pollutants on the environment and human health; to promote the optimization of interaction between the legislative and executive authorities at different levels of environmental management; to promote the introduction of effective economic mechanisms for the promotion of environmental products, stimulating the development of resource-saving "green" technologies; ensure environmental audit and implementation of environmental initiatives, etc. Based on this, the article analyzes the advantages and disadvantages of existing environmental management tools, including administrative and control and market-oriented and financial and credit. The article also analyzes the implementation of capital investments and current expenditures for environmental protection in the Odessa region for the period from 2010 to 2019 and identifies general trends in the financing of environmental measures in the region. On the basis of the conducted analysis the directions of improvement of the mechanism of management of nature protection activity at the state and regional levels which, first of all, are connected with tax-budgetary and credit instruments are offered.

Key words: ecological management, state ecological policy, regional ecological policy, ecological taxes, ecological tools.

Постановка проблеми. У сучасних умовах прогресуючого зростання антропогенного забруднення навколишнього природного середовища в Україні особливо актуальною залишається проблема формування ефективного механізму екологічного менеджменту на всіх рівнях ієрархії

управління природоохоронною діяльністю – від підприємства та регіону до загальнонаціональної і глобальної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного та регіонального управління в екологічній сфері досліджуються багатьма

вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких варто виділити О.О. Веклич, О.М. Гаркушенко, О.Л. Кашенко, Л.Ф. Кожушко, В.С. Міщенко, Л.Г. Мельника, І.М. Синякевича, П.М. Скрипчука, Н.В. Пахомову, А. Ендреса, К. Рихтера та ін. Проте їхні наукові розробки потребують подальшого розвитку, методологічних та методичних доповнень, уточнень та адаптації до особливостей сучасних реалій екологічного менеджменту.

Раніше не вирішені частини загальної проблеми стосуються подальшого вивчення та вдосконалення окремих інструментів екологічного менеджменту як на рівні держави, так і окремих регіонів з урахуванням їхніх специфічних соціально-економічних та екологічних особливостей.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз проблем та перспектив розвитку державного та регіонального екологічного менеджменту, а також розроблення пропозицій щодо вдосконалення окремих фінансових інструментів екологічного менеджменту. Як основні методи дослідження були використані системний і статистичний аналіз, методи порівнянь і аналогій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічний менеджмент зародився в кінці ХХ ст. і розвивається як міждисциплінарна наука, спрямована на вирішення природно-ресурсних і екологічних проблем, а також знаходження оптимальних шляхів прийняття конкурентоспроможних рішень у сфері управління природоохоронною діяльністю.

Уперше поняття «екологічний менеджмент» з'явилося в Порядку денному на ХХІ ст., розробленому на Всесвітній конференції ООН у Ріо-де-Жанейро в 1992 р. У ньому підкреслювалося, що екологічний менеджмент слід віднести до ключової домінанти стійкого розвитку і водночас до вищих пріоритетів промислової діяльності і підприємництва.

Л.Ф. Кожушко та П.М. Скрипчук визначають державний екологічний менеджмент як «суспільні відносини, які виникають під час реалізації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, спрямованої на охорону та ефективне використання навколишнього природного середовища, дотримання екологічного законодавства й екологічної безпеки, попередження екологічних правопорушень, захист екологічних прав громадян та забезпечення функціонування систем життєдіяльності в межах несучої ємності довкілля» [4, с. 231]. Під несучою ємністю навколишнього природного середовища автори розуміють його здатність витримувати визначене (встановлене) максимальне антропогенне навантаження.

У роботі [9, с. 259–260] розглядається поняття корпоративного екологічного менеджменту, який автори визначають як систему управління діяльністю підприємства (організації) у тих її формах і

напрямах, що прямо або опосередковано відносяться до взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем. Із розвитком концептуальних підходів та з позиції сучасних уявлень корпоративний екологічний менеджмент можливо також визначити як складову частину системи менеджменту підприємства (організації), яка реалізує завдання підтримання конкурентоспроможності підприємства з урахуванням екологічних аспектів його діяльності.

У Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» однією з першопричин екологічних проблем України вказана неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; а також незадовільний контроль над дотриманням екологічного законодавства, недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів тощо. У Законі запропоновано впровадження екосистемного підходу в галузеву політику та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління [1, с. 3].

Однією з головних стратегічних цілей державної екологічної стратегії, відповідно до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», визначено вдосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління. Згідно із Законом, для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: запровадити екологічний облік для оцінки ефективності політики та управління; посилити відповідальність за шкоду, заподіяну довкіллю, відповідно до міжнародних зобов'язань України; забезпечити науково-інформаційну підтримку процесу прийняття управлінських рішень; забезпечити цільове бюджетне фінансування та недержавне інвестування природоохоронних проєктів і програм [1, с. 17–18].

Реалізація державної екологічної політики здійснюватиметься у два етапи:

I етап (до 2025 р.) – передбачається стабілізація екологічної ситуації шляхом закріплення змін у системі державного управління, які відбулися шляхом реформування системи державного екологічного управління, імплементації європейських екологічних норм і стандартів удосконалення систем екологічного обліку та аудиту, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань та екологічної свідомості суспільства;

II етап (до 2030 р.) – передбачається досягнення істотних зрушень у галузі поліпшення стану

довкілля шляхом збалансованості між соціально-економічними потребами і завданнями щодо збереження навколишнього природного середовища, забезпечення розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання і громадськістю, сталого низьковуглецевого розвитку, що стане додатковим стимулом соціально-економічного та екологічного розвитку України [1, с. 18].

У результаті виконання вищезначених етапів державної екологічної політики Україна має впровадити до 2030 р. систему ефективного екологічного управління для забезпечення збалансованого природокористування та досягнення сталого розвитку, за якого залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення довкілля будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів.

Що стосується нагальних проблем, то на разі недостатньо дослідженими залишаються питання вдосконалення окремих інструментів екологічного менеджменту, передусім фінансово-кредитних. До них відносяться ресурсні та екологічні податки, кредити, позики, субсидії, режим прискореної амортизації природоохоронного устаткування, система страхування екологічних ризиків тощо.

Інструменти екологічного менеджменту поділяються на адміністративно-контрольні й економічні. Своєю чергою, перші містять: екологічне законодавство, моніторинг навколишнього середовища, екологічні стандарти і нормативи, екологічну сертифікацію (маркування продукції), екологічну експертизу проєктів, екологічний аудит.

Економічні інструменти екологічного менеджменту включають ринково-орієнтовані і фінансово-кредитні. До ринково-орієнтованих відносять інструменти та стимули, які діють за допомогою зміни цін на продукти, або пов'язані з ними фактори (ресурсні платежі, платежі за забруднення навколишнього середовища, механізм купівлі-продажу прав на забруднення природного середовища, ринкові інтервенції у вигляді корекції цін на сировину, що є результатом переробки відходів, та ін.). Фінансово-кредитні важелі включають форми та інструменти фінансування природоохоронних заходів, кредити, позики, субсидії, екологічні податки, систему страхування екологічних ризиків, режим прискореної амортизації природоохоронного устаткування.

Як адміністративно-контрольні, так і економічні інструменти екологічного менеджменту мають свої переваги і недоліки.

Адміністративно-контрольні інструменти зручні для контролю з боку органів екологічного управління, а також є безпосередньо діючим засобом досягнення необхідного рівня якості навколишнього середовища. Їх негативним моментом є недостатня дієвість із точки погляду стимулювання

природоохоронної діяльності, вони також ускладнюють підприємствам можливість гнучко реагувати на виникаючі екологічні проблеми і творчо їх вирішувати.

Переваги економічних інструментів екологічного менеджменту пов'язані з їх високою ефективністю в результаті економії екологічних витрат, посиленням гнучкості управління, самостійністю визначення підприємствами своєї природоохоронної стратегії, забезпеченням природоохоронної діяльності необхідними джерелами фінансування. Недоліки економічних інструментів зумовлені їх високою чутливістю до інфляційних процесів, що вимагає постійного коректування рівня платежів, а також пов'язаних із ризиком зниження конкурентоспроможності продукції через високі екологічні витрати.

З інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення реалізації екологічних інновацій в Україні найбільш поширеним є «зелений тариф», який використовується для стимулювання екоінновацій уже не перший рік. І, навпаки, деякі з інструментів є новітніми, зокрема кліматичні інноваційні ваучери, екобанкінг, «зелені» бонди («зелені» облигації) тощо.

Дослідженням узагальнено різні підходи до тлумачення суті охорони навколишнього природного середовища. Охорону навколишнього природного середовища варто розглядати, по-перше, як реальне економічне явище; по-друге, за змістом – як чітко визначену сферу соціально-економічної діяльності, зв'язану з природоохоронними програмами відповідно до економічної функції держави; по-третє, за формою – як комплекс заходів, спрямованих на збереження, відновлення, поліпшення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу; по-четверте, як організаційно-структуровану систему. Лише такий комплексний багатогранний підхід до тлумачення цього важливого поняття може сприяти визначенню місця та ролі охорони навколишнього природного середовища в економічній діяльності держави, науково обґрунтованому підходу до опрацювання моделі господарського механізму природоохоронної діяльності та механізму фінансового забезпечення цієї галузі в умовах погіршення екологічної ситуації та ринкових перетворень у нашій державі.

В умовах недостатнього бюджетного фінансування поряд із запровадженням системи страхового забезпечення екологічної діяльності важливим завданням є залучення кредитних ресурсів для реалізації природоохоронних заходів. Перспектива надання кредиту підприємствам-забруднювачам у складних економічних умовах є дуже важливим аспектом фінансової підтримки як самого суб'єкта господарювання, так і здійснення природоохоронних заходів. Зрештою, до

перспектив розвитку кредитного забезпечення екологічної діяльності в Україні належать: розвиток міжнародного кредитування охорони навколишнього природного середовища через Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку та інші фінансові інституції; формування в Україні екологічного банку; розвиток механізму кредитування природоохоронних заходів, який би прогнозував оптимальне задоволення інтересів організації-кредитора та отримувача кредиту; створення державної програми гарантування кредитів для природоохоронних цілей та виплату процентів за користування цими кредитами за рахунок державних коштів.

Наступним визначним джерелом фінансування природоохоронної діяльності в умовах трансформації економіки може бути формування ринку природних ресурсів. Сучасний ринок ресурсів дає змогу наполегливо залучати іноземний капітал у природно експлуатуючі галузі. Створення бірж природних ресурсів, проведення аукціонів, де на конкурсній основі українські й іноземні підприємці могли б купувати природні ресурси, проведення екологічного контролю і комплексної екологічної експертизи сприяли б суттєвому збільшенню державних і регіональних доходів від природокористування. Ринок природних ресурсів (передусім землі) повинен спрогнозувати й утворення іпотечної системи, що дасть змогу власникам ресурсів надавати їх у заставу для отримання інвестицій у розвиток виробництва.

Особливу роль у вдосконаленні економічних інструментів екологічного менеджменту відіграють фінансові важелі. Сьогодні в Україні підприємствам вигідніше платити екологічні податки і збори, ніж фінансувати природоохоронні заходи й упроваджувати ресурсозберігаючі технології. Однак, за розрахунками, за збільшення рівня промислового виробництва в два рази без оновлення основних фондів природоохоронного призначення скиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище збільшаться в 10 разів, що може призвести до екологічної катастрофи [4, с. 76].

За даними Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, середньорічні втрати валового національного продукту в результаті погіршення стану навколишнього середовища становлять 10–15%. А згідно з оцінками Міжнародного інституту менеджменту навколишнього середовища (Швейцарія), рівень екологічного збитку в Україні є одним із найбільших у світі і становить 15–20% ВВП [4, с. 76].

У таких умовах необхідно підвищувати зацікавленість підприємств-забруднювачів у проведенні природоохоронних заходів. На цьому шляху вже є певні зрушення. Так, у Податковому кодексі України для стимулювання енергозберігаючих заходів передбачається звільнення від оподаткування

80% прибутку, отриманого від продажу товарів власного виробництва та обладнання, яке працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії; енергозберігаючого обладнання і матеріалів; обладнання для виробництва альтернативних видів палива.

Одним із найбільш відомих та дієвих інструментів державного екологічного менеджменту є екологічні податки та платежі. Починаючи із середини 90-х років ХХ ст. інтерес до екологічних податків підвищився, в європейських країнах стали впроваджуватися податки на вуглекислий газ і енергоносії. Нині екологічне оподаткування є невід'ємним елементом податкових систем практично всіх європейських та інших економічно розвинених країн. У багатьох із них частка екологічних податків і платежів перевищує 10% від загальної суми податкових надходжень, у тому числі в Данії, Нідерландах, Південній Кореї, Туреччині тощо. В Україні частка таких податків становить близько 3% [2].

Згідно з Податковим кодексом України, до екологічного складника податкової системи України можна, на нашу думку, віднести: рентну плату за спеціальне використання природних ресурсів; плату за землю; екологічний податок (за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними та пересувними джерелами забруднення, за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, за розміщення відходів); рентну плату за видобуток і транспортування нафти, природного газу, аміаку.

Необхідно відзначити, що ресурсні та рентні платежі, що надходять до доходної частини державного бюджету України, розчиняються в ній і не використовуються на здійснення природоохоронних заходів.

Що стосується екологічного податку, то, відповідно до Податкового кодексу України, передбачається зарахування його частини до спеціального фонду державного бюджету України зі спрямуванням цих коштів на фінансування цільових проєктів екологічної модернізації підприємств у межах сум сплаченого ними екологічного податку [5, с. 447]. Однак починаючи з 2015 р. кошти, що надходять від екологічного податку, йдуть у загальний фонд держбюджету. У 2018 р. на природоохоронні заходи було витрачено 300 млн грн, хоча зібрано у бюджет було 4 млрд грн [8].

У грудні 2015 р. була прийнята глобальна кліматична Паризька угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди». Україна як сторона угоди повинна була зробити свій внесок у досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів, основними джерелами яких є транспорт, промисловість та

енергетика. У зв'язку із цим із січня 2019 р. ставка на викиди вуглекислого газу зросла у 25 разів (з 0,41 грн/т до 10 грн/т), податок не сплачується, якщо викиди становлять менше ніж 500 т на рік. Якщо обсяг викидів більше, сплата здійснюється з перевищення. Однак експерти вважають, що кошти, отримані від підвищення ставки, не будуть використовуватися на природоохоронні заходи [8].

Починаючи з 2019 р. також застосовується новий порядок стягування та розподілу суми податків за викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення. Так, за викиди зі стаціонарних джерел стягуються екологічний податок двох видів:

1) якщо джерело виділяє двоокис вуглецю, то податок перераховується у загальний фонд державного бюджету України в розмірі 10%;

2) якщо інші види забруднюючих речовин: 45% спрямовується до загального фонду держбюджету та 55% – до спеціального фонду місцевих бюджетів.

Дуже важливим залишається питання підвищення ефективності регіонального екологічного менеджменту. На рівні регіонів спостерігається

тенденція нестабільності витрат на охорону навколишнього природного середовища. Так, в Одеській області в останні роки існує тенденція до підвищення капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища, але частка витрат, що здійснюються за рахунок державного бюджету, є досить нестабільною (табл. 1–3).

Починаючи з 2017 р. капітальні інвестиції на охорону довкілля в Одеській області знижуються. При цьому найбільші суми капітальних інвестицій спрямовувалися на охорону атмосферного повітря і попередження змін клімату, а в 2019 р. – на очищення зворотних вод. Невеликі суми інвестувалися у 2019 р. на поводження з відходами та захист і реабілітацію ґрунту. На зниження шумового і вібраційного впливу, збереження біорізноманіття і середовища існування, а також науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування в останні роки кошти зовсім не виділялися.

Щодо поточних природоохоронних витрат, то в останні роки також спостерігається тенденція до їх зниження. Вони спрямовуються переважно на поводження з відходами та очищення зворотних вод.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону довкілля в Одеській області [7]

Показники	2010	2015	2016	2017	2018	2019
1. Капітальні інвестиції та поточні витрати у фактичних цінах, тис грн	388174,6	305829,2	537245,7	873508,1	618690,4	462559
1. Капітальні інвестиції, тис грн	55422,5	26512,9	17530,9	95079,1	73647,4	67439,5
2. Поточні витрати, тис грн	332752,1	279316,3	519714,8	778429,0	545043,0	395119,9
3. Частка витрат на охорону довкілля за рахунок коштів Державного бюджету, %:						
- у капітальних інвестиціях	-	20,6	0,7	23,6	-	-
- у поточних витратах	0,4	3,5	44,2	9,5	-	-

Таблиця 2

Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища в Одеській області за напрямками [7]

(у фактичних цінах, тис грн)

Показники	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	55422,5	26512,9	17530,9	95079,1	73647,4	67439,5
За напрямками на:						
- охорону атмосферного повітря, попередження змін клімату	22610,9	10717,5	11938,8	13208,4	16587,3	25371,3
- очищення зворотних вод	16595,4	4726,1	3144,8	9207,2	14771,5	33159,2
- поводження з відходами	908,7	1995,3	1639,8	3419,3	9067,6	4743,5
- захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	15307,5	8232,3	509,2	1198,0	7450,4	525,6
- зниження шумового і вібраційного впливу	-	-	-	68024,3	-	-
збереження біорізноманіття і середовища існування	-	210,1	-	-	-	-
- радіаційну безпеку	-	-	-	21,9	-	-
- науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	-	517,1	-	-	-	-
- інші напрями природоохоронної діяльності	-	114,5	298,3	-	-	1560,0

**Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища
в Одеській області за напрямами [7]**

(у фактичних цінах, тис грн)

Показники	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	332752,1	279316,3	519714,8	778429,0	545043,0	395119,9
За напрямами на:						
- охорону атмосферного повітря, попередження змін клімату	5325,8	10256,3	14544,4	15158,5	19917,3	13544,3
- очищення зворотних вод	201180,5	124851,2	96634,9	94837,5	103242,4	111085,8
- поводження з відходами	114082,9	49730,3	131373,7	121464,7	166772,5	214043,9
- захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	2059,1	9293,8	241,4	8,8	29433,2	572,3
- зниження шумового і вібраційного впливу	1,4	55736,6	261760,5	528613,3	-	-
- збереження біорізноманіття і середовища існування	2,9	16083,3	-	-	117,3	243,5
- радіаційну безпеку	86,9	6470,6	6382,8	7661,9	-	-
- науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	7756,2	3661,8	5716,0	8080,8	-	-
- інші напрями природоохоронної діяльності	2256,4	3232,4	3061,1	2603,5	3061,2	4912,1

У Стратегії розвитку Одеської області на період 2021–2027 рр. підкреслюється, що загальний стан екологічної безпеки в області продовжує залишатися складним, що здебільшого зумовлено надмірним техногенним навантаженням на природне середовище, нерівномірною територіальною концентрацією виробництва та його високою енергомісткістю. Зазначається, що для створення передумов переходу до сталого розвитку регіону і досягнення екологічно збалансованого природокористування необхідні розроблення та реалізація дієвої екологічної політики, що спрямована на зниження ресурсоемності виробництва, раціоналізацію процесів природокористування, стабілізацію та поліпшення екологічної ситуації в регіоні.

До проблем у сфері охорони довкілля в Одеській області, що є найбільш нагальними, віднесено: вирішення питання фінансування реконструкції та ремонту існуючих очисних та будівництво нових каналізаційно-очисних споруд в районах Одеської області; вирішення проблеми відновлення водності річки Великий Куяльник; удосконалення постійно діючої системи спостереження за станом атмосферного повітря, у тому числі збільшення постів спостереження; розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду Одеської області та збільшення відсотка заповідності; здійснення заходів з упровадження нових технологій поводження з ТБО та їх фінансування тощо.

Менеджмент та контроль над виконанням вищевказаних заходів переважно покладено на Департамент екології та природних ресурсів Одеської облдержадміністрації. До органів, що забезпечують реалізацію Стратегії, належать також Одеська обласна рада; районні, міські, селищні, сільські ради; асоціації органів місцевого

самоврядування; громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюється за рахунок: Державного фонду регіонального розвитку; коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах; коштів обласних цільових програм в окремих сферах соціально-економічного розвитку; субвенцій, інших трансфертів із державного бюджету місцевим бюджетам; коштів місцевих бюджетів; коштів технічної допомоги ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій; коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумок вищевикладеного, необхідно відзначити, що в Україні спостерігаються деякі позитивні тенденції у сфері державного та регіонального екологічного менеджменту. При цьому для вирішення проблем, пов'язаних із подальшим розвитком та вдосконаленням управління природоохоронною сферою, доцільно:

1) удосконалення нормативно-правової та методичної бази для державного та регіонального екологічного менеджменту, у тому числі продовження децентралізації місцевого самоврядування з розширенням повноважень та сфер відповідальності;

2) забезпечення чіткого розподілу повноважень у природоохоронній сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях;

3) установавання прогресивних у часі ставок екологічного податку для суб'єктів господарювання,

які не зменшують або збільшують рівень забруднення довкілля; підвищення ставок податків на побутові відходи та сміття;

4) спрямування коштів, що надходять від екологічних податків, до державного та місцевих екологічних фондів для використання їх виключно за цільовим призначенням;

5) розширення податкових пільг суб'єктам господарювання, діяльність яких сприяє поліпшенню стану довкілля й ефективному використанню природних ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Законопроект «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: <https://ecolog-ua.com/news/zakonoproekt-pro-osnovni-zasady-strategiyu-derzhavnoyi-ekologichnoyi-polityky-ukrayiny-na> (дата звернення: 15.04.2021).

2. Веклич О.О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 60–74.

3. Гаркушенко О.М. Екологічне оподаткування: необхідність або податковий і політичний тиск. *Економіка України*. 2016. № 11. С. 83–90.

4. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. Екологічний менеджмент. Київ : Академія, 2007. 430 с.

5. Податковий кодекс України. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 488 с.

6. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021–2027 роки. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/> (дата звернення: 07.04.2021).

7. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.04.2021).

8. Повышение эконалога. Эксперт. УНИАН. URL: <https://golos.ua/news/povyshenie-ekonaloga-vyglyadit-kak-popytka-velichit-postupleniya-v-byudzhetsenoi-no-ne-kak-zabota-ob-ekologii-ekspert> (дата звернення: 15.04.2021).

9. Пахомова Н.В., Эндрес А., Рихтер К. Экологический менеджмент. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 544 с.

REFERENCES:

1. Bill "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030" [Zakonoproekt «Pro Osnovni zasady (strateghiju) derzhavnoyi ekologhichnoyi polityky Ukrainy na period do 2030 roku»]. Available at: <https://ecolog-ua.com/news/zakonoproekt-pro-osnovni-zasady-strategiyu-derzhavnoyi-ekologichnoyi-polityky-ukrayiny-na> (accessed 15 April 2021).

2. Veklich O.O (2016) The first results of financial and budgetary decentralization [Pershi pidsumky finansovobjudzhetnoyi decentralizaciji]. *Ukraine economy*, no. 3, pp. 60–74.

3. Garkushenko O.M (2016) Environmental taxation: necessity or tax and political pressure [Ekologhichne opodatkuвання: neobkhdnistj abo podatkovyj i politychnyj tysk]. *Ukraine economy*, no. 11, pp. 83–90.

4. Kozhushko L.F., Skripchuk P.M. (2007) Environmental management. [Ekologhichnyj menedzhment]. Kyiv: Publishing Center "Academy". (in Ukrainian)

5. Tax Code of Ukraine. [Podatkovyj kodeks Ukrainy]. Kyiv: Alert. CUL.

6. Development strategy of Odessa region for the period 2021–2027 [Strateghija rozvytku Odesjkoji oblasti na period 2021–2027 roky]. Available at: <https://oda.odessa.gov.ua/> (accessed 7 April 2021).

7. Main Department of Statistics in Odessa region [Gholovne upravlinnja statystyky v Odesjkij oblasti] URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (accessed 11 April 2021).

8. Increasing the eco-tax. Expert. UNIAN. [Povyshenie ekonaloga. Ekspert. UNIAN]. Available at: <https://golos.ua/news/povyshenie-ekonaloga-vyglyadit-kak-popytka-velichit-postupleniya-v-byudzhetsenoi-no-ne-kak-zabota-ob-ekologii-ekspert> (accessed 15 April 2021).

9. Pakhomova N.V., Endres A., Richter K. (2003) Environmental management [Ekologicheskij menedzhment]. Saint-Petersburg: Peter. (in Russian)